

संपादकीय

भारतीय लोकशाही: दशा आणि दिशा - एक चिंतन

जगातील सर्वात मोठी लोकशाही म्हणून आपण भारताकडे मोठ्या अभिमानाने पाहतो. स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवाकडे वाटचाल करताना आपल्या संसदीय लोकशाहीने अनेक वादळे पचवली आहेत, हे नक्कीच कौतुकास्पद आहे. पण आज, जेव्हा आपण २१ व्या शतकाच्या मध्यावर उभे आहोत, तेव्हा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी दिलेल्या या संविधानात्मक चौकटीसमोर काही गंभीर प्रश्नचिन्हे उभी राहिली आहेत. आपली लोकशाही खरंच सुरक्षित आहे का? की तिला आतूनच पोखरले जात आहे? याचा विचार करण्याची वेळ आता आली आहे.

आव्हान अस्तित्वाचे

भारतीय लोकशाहीसमोरील सर्वात मोठे संकट जर कोणते असेल, तर ते म्हणजे 'जातीयवाद आणि जमातवाद'. दुर्दैवाने, आजही आपल्याकडे निवडणूक विकासाच्या मुद्द्यांवर कमी आणि जातीच्या गणितांवर जास्त लढवली जाते. जेव्हा उमेदवार त्याची योग्यता न पाहता, केवळ 'आपल्या जातीचा' म्हणून निवडला जातो, तेव्हाच लोकशाहीचा पहिला पराभव झालेला असतो. दुसरा महत्वाचा मुद्दा म्हणजे 'राजकारणाचे गुन्हेगारीकरण'. एकेकाळी समाजसेवेचे व्रत म्हणून राजकारणाकडे पाहिले जायचे. आज मात्र ते 'सत्तेसाठी काहीही' या स्तरावर येऊन पोहोचले आहे. ज्यांच्यावर गंभीर गुन्हे दाखल आहेत, अशा व्यक्ती जेव्हा कायदेमंडळात बसतात, तेव्हा कायद्याचे राज्य कसे टिकणार? सोबतच निवडणुकीत होणारा पैशांचा अवाढव्य वापर सामान्य आणि प्रामाणिक कार्यकर्त्याला सत्तेच्या वर्तुळाबाहेर फेकून देत आहे. सोशल मीडियाच्या जमान्यात 'फेक न्यूज' आणि द्वेषपूर्ण प्रचार हे लोकशाहीसमोरील एक अदृश्य पण घातक शस्त्र बनले आहे. मतदारांची दिशाभूल करून समाजात तेढ निर्माण करणे, हे एक नियोजित कारस्थान बनत चालले आहे.

बदल हवा, पण कोठून?

केवळ समस्या मांडून चालणार नाही, तर उपायांवर चर्चा होणे गरजेचे आहे. सर्वात आधी निवडणूक सुधारणांची नितांत आवश्यकता आहे. गुन्हेगारी पार्श्वभूमी असलेल्यांना राजकारणात प्रवेशासाठी कडक बंदी आणि निवडणूक खर्चावर पारदर्शक नियंत्रण हवे. पण, खरी ताकद ही सामान्य मतदारांच्या हातात आहे. 'जागरूक नागरिक' हाच लोकशाहीचा खरा पहारेकरी असतो. आपण आपले मत विकले जाणार नाही आणि जातीयधर्माच्या पलीकडे जाऊन योग्य उमेदवारांचा निवडू, हा निश्चय प्रत्येकाने केला पाहिजे. तरुणांनी केवळ सोशल मीडियावर टीका करण्यापुरते मर्यादित न राहता, प्रत्यक्ष राजकारणात सक्रीय होऊन बदलाचे वाहक बनले पाहिजे. लोकशाही ही काही दर पाच वर्षांनी येणारी निवडणूक प्रक्रिया नाही, तर ती एक जीवनशैली आहे. अब्राहम लिंकन यांच्या व्याख्येनुसार लोकांचे राज्य टिकवायचे असेल, तर लोकांचा सहभाग हवा. आजच्या काळात लोकशाही टिकवणे ही केवळ सरकारची नाही, तर तुमच्या-माझ्यासारख्या प्रत्येक भारतीय नागरिकाची नैतिक जबाबदारी आहे. चला, एक सजग नागरिक म्हणून आपली भूमिका चोख बजावूया!

संपादक
प्रा. सचिन गुळीग, इतिहास विभाग
9545600535

धन्यवाद, प्रेरणा मॅडम! - ३६ वर्षांच्या सेवेचा गौरव

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय, पुणे, हे केवळ एक महाविद्यालय नाही, तर ते एक कुटुंब आहे. आणि या कुटुंबातील एक अत्यंत महत्वाचा सदस्य म्हणजे आपल्या इंग्रजी विभागाच्या प्रा. प्रेरणा उमरखेड मॅडम. आज त्या ३६ वर्षांच्या प्रदीर्घ सेवेनंतर निवृत्त होत आहेत. त्यांना निरोप देताना मन भरून आले आहे.

इंग्रजीची भीती घालवणारे व्यक्तिमत्त्व

आपल्यापैकी अनेक विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाची खूप भीती वाटायची. "इंग्रजी आपल्याला जमणार का?" हा प्रश्न अनेकांना पडायचा. पण प्रेरणा मॅडमच्या तासाला बसल्यावर ही भीती कुठल्या कुठे पळून जायची. गेल्या ३६ वर्षांत त्यांनी हजारो विद्यार्थ्यांना घडवले. त्यांनी कधीच इंग्रजीला 'कठीण विषय' म्हणून शिकवले नाही, तर अत्यंत सोप्या भाषेत व्याकरण आणि धडे समजावून सांगितले. वर्गात त्या एक कडक शिक्षिका होत्या, पण वर्गाबाहेर त्या तितक्याच प्रेमळ होत्या. अनेक विद्यार्थी आज मोठ्या पदांवर आहेत, आणि ते आजही सांगतात की, "आमचं इंग्रजी प्रेरणा मॅडमामुळे सुधारलं."

महाविद्यालयाचा आधारस्तंभ

मॅडमचे काम फक्त शिकवण्यापुरते मर्यादित नव्हते. गेल्या ३६ वर्षांत आपल्या महाविद्यालयाने शून्यातून विश्व निर्माण केले, आणि या प्रवासात मॅडमचा वाटा खूप मोठा

आहे.

१. शिस्त आणि मार्गदर्शन: महाविद्यालयातील शिस्त टिकवून ठेवण्यात आणि सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे नियोजन करण्यात त्या नेहमीच पुढे असत.

२. प्रशासनाला मदत: महाविद्यालयाच्या जडणघडणीत, नॅक (NAAC) च्या कामात आणि विविध समित्यांमध्ये त्यांनी मोलाची भूमिका बजावली.

३. नवीन प्राध्यापकांना आधार: जेव्हा नवीन प्राध्यापक रुजू व्हायचे, तेव्हा त्यांना मार्गदर्शन करून आत्मविश्वास देण्याचे काम मॅडमने केले.

एक नवीन सुरुवात

मॅडम, 'प्रेरणा' हे तुमचे नाव तुमच्या कामातून आम्हाला नेहमीच प्रेरणा देत राहील. तुम्ही महाविद्यालयासाठी जे काही केले आहे, त्यासाठी शब्द अपुरे आहेत. ३६ वर्षे एकाच संस्थेशी एकनिष्ठ राहून सेवा करणे, ही आजच्या काळात खूप मोठी गोष्ट आहे.

आम्ही तुम्हाला खूप मिस करू. तुमचे पुढील आयुष्य खूप सुखाचे, समाधानाचे आणि उत्तम आरोग्याचे जावो, हीच ईश्वरचरणी प्रार्थना.

पुन्हा एकदा मनापासून धन्यवाद, मॅडम!

-डॉ. अनिल घोलप / प्रा. सचिन गुळीग
(माजी विद्यार्थी)

आमचे लाडके 'पोळ मामा' – निरोप एका सेवाव्रती व्यक्तिमत्त्वाला

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कला आणि वाणिज्य महाविद्यालयाच्या गेटमधून आत आल्यावर जो पहिला हसरा चेहरा दिसायचा, तो आता उद्यापासून दिसणार नाही. आपल्या महाविद्यालयाची अविरत सेवा करणारे आणि सर्वांचे लाडके श्री. संजय पोल मामा आज निवृत्त होत आहेत. एका शिपायाची नोकरी त्यांनी केवळ 'काम' म्हणून नाही, तर 'सेवा' म्हणून केली.

महाविद्यालयाचा 'कणा'

प्राध्यापक वर्गात शिकवतात आणि विद्यार्थी शिकतात, पण हे सर्व सुरळीत चालण्यासाठी पडद्यामागे जी व्यक्ती धावपळ करते, ती म्हणजे संजय मामा. सकाळपासून ते संध्याकाळी शेवटचा विद्यार्थी बाहेर जाईपर्यंत गेटवर थांबण्यापर्यंत, मामांचा दिवस महाविद्यालयासाठीच असायचा.

महाविद्यालयाच्या शिस्तीचे प्रतीक होती. परीक्षा काळातली त्यांची धावपळ असो किंवा स्नेहसंमेलनातील मदत, मामा नेहमीच तत्पर असायचे.

विद्यार्थ्यांचे मित्र आणि स्टाफचे सहकारी

विद्यार्थ्यांसाठी ते फक्त कर्मचारी नव्हते, तर हक्काचे 'मामा' होते. कुणाला पाण्याची गरज असो किंवा साहेबांच्या केबिनमध्ये जाण्याची भीती, मामांनी नेहमीच विद्यार्थ्यांना आधार दिला. "अरे बाळा, इकडे नको, तिकडे जा," असे प्रेमाने समजावणारे मामा अनेकदा विद्यार्थ्यांच्या चुकाही पोटात घालत असत. स्टाफ रूममध्ये तर त्यांची जागा कोणीच भरून काढू शकणार नाही. प्रत्येकाच्या आवडीचा चहा आणि वेळेवर फाईलस पोहोचवण्याची त्यांची हातोटी वाखाणण्याजोगी होती.

कृतज्ञता आणि शुभेच्छा

संजय मामा, तुमच्या साधेपणातच तुमचे मोठेपण लपलेले होते. तुम्ही ३६५ दिवस, ऊन-पाऊस न बघता जी सेवा दिली, त्याबद्दल शब्द अपुरे आहेत. महाविद्यालयाच्या प्रत्येक कोपऱ्यात तुमच्या कामाचा ठसा उमटलेला आहे.

आज तुम्हाला निरोप देताना मन भरून आले आहे. तुमचे पुढील आयुष्य खूप सुखाचे, समाधानाचे आणि उत्तम आरोग्याचे जावो. निवृत्तीनंतरचा काळ तुम्हाला तुमच्या नातवंडांसोबत आणि परिवारासोबत आनंदाने घालवता येवो, हीच सदिच्छा!

पुन्हा एकदा मनापासून आभार, मामा!

-प्रा. धीरज गडहिरे
(वाणिज्य विभाग)

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा 69व्या महापरिनिर्वाण दिनानिमित्त प्रमुख पाहुणे प्राचार्य डॉ. आर एम मिसाळ सर व संस्थेचे उपाध्यक्ष डॉ. डी. जी. देशकर साहेब यांनी बाबासाहेब आंबेडकर यांना अभिवादन करून त्यांचे योगदान याबद्दल मुलांना मार्गदर्शन केले प्रसंगी प्राचार्य डॉ. गौतम बनसोडे सर.

भारतीय ज्ञान प्रणाली ग्रंथदिंडी.

पुणे पुस्तक मोहोत्सव निमित्त डॉक्टर आंबेडकर कला व वाणिज्य महाविद्यालय येरवडा यांच्यातर्फे ग्रंथ दिंडी सोहळा.

सहभाग :- प्रा. वर्षारानी वाघमारे, प्रा. संपत शिंदे, प्रा. मंजुषा निगडे, प्रा. अविनाश तायडे, प्रा. वैभव सूर्यवंशी

डॉ. आंबेडकर कला व वाणिज्य महाविद्यालय येरवडा आणि सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ आजीवन अध्ययन व विस्तार विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने मानवी हक्क या विषयावर एड.सतीश देशपांडे व मनोदय व्यसनमुक्ती संस्थेचे संचालक डॉ. विष्णू श्रीमंगले यांनी विद्यार्थ्यांना मोलाचे मार्गदर्शन केले

वृक्ष वल्ली आम्हा सोयरी वनचरे :

आपल्या देशात जे विविध संत होवून गेले त्यात तुकाराम महाराजांचे स्थान अद्वय आहे. देव हा काही दगडाच्या मूर्तीत नाही तर मावनात, वनस्पतीत, प्राणी मात्रात, चराचरात आहे ही भावना त्याने सामान्य माणसाच्या मनात रुजवली. वृक्ष आणि वेली ही तर आपली सोयरी मंडळी आहे ही संकल्पना त्याने आपल्या अभंगातून जनसामान्यापर्यंत पोहोचवली.

पाण्याचा आणि वृक्षांचा अनन्यसाधारण संबंध आहे. दोघेही एकमेकाची काळजी घेत असतात. अनेक वृक्ष एकत्र आले तर वन तयार होते व वन ढगांना आपल्याकडे आकर्षित करून पाऊस पडण्यासाठी योग्य ते वातावरण तयार करतात असे काही तज्ज्ञांचे मत आहे. वृक्ष पावसाचे पाणी वरच झेलतात व त्यामुळे पावसाचे थेंब जमिनीवर वेगाने पडणे कमी होते. वृक्षांवरून पावसाचा थेंब जेव्हा जमिनीवर पडतो तो वाहात नाही तर जमिनीत मुरतो. प्रदेशाची भूजल समृद्धी वृक्षांमुळे वृद्धिंगत होते.

वृक्ष जितका जमिनीवर वाढतो तेवढ्याच मूळांच्या स्वरूपात जमिनीखालीही वाढत असतो. जमिनीतील कठिणातील कठीण खडक ही मूळे लीलया फोडतात. त्यामुळे जमिनीत फटी तयार होतात व या फटी पाणी जमिनीत मुरवण्यास मदत करत असतात. एक साथे उदाहरण घ्या ना. पावसाळ्यात आपण जेव्हा खिडकीतून पावसाची मजा पाहत असतो तेव्हा खिडकीत पिंपळाचे झाड उगवलेले दिसते. हे झाड कुठून आले हो ? चिमण्या खिडकीत बसतात. त्यांचे विष्ठेतून पिंपळाचे बी तिथे पडते व हळूहळू तिथे ते झाड उगवते. ते आपण ताबडतोब काढून फेकतो. कारण आपल्याला माहित असते

की त्या झाडांच्या मूळ्यांमुळे आपल्या घराचे सिमेंटचे प्लॅस्टरला तडे जातात. इतकी ताकद त्या बारीक मूळ्यांमधे असते.

प्रत्येक वनस्पतीमधे कोणते ना कोणते तरी औषधी गुण असतात. वड, पिंपळ, उंबर, कडूलिंब, आवळा, चिंच, कोरपड, हिरडा, बेहेडा, तुळस या वनस्पती आयुर्वेदात मानाचे स्थान बाळगून आहेत. अॅलॉपथीची जी औषधे असतात ती सेवन केल्यास कोणता ना कोणता विकार त्या पासून संभवतो. कोविडच्या काळात जी विविध औषधे मानवी शरीरात गेलीत त्यांचा माणसाच्या प्रकृतीवर विपरित परिणाम आजही जाणवतो आहे. शेतीत वड आणि उंबर यांची झाडे लावल्यास या वृक्षांची फळे पिकल्यावर खाली पडतात, ती जमिनीवर सडतात आणि त्यांना असंख्य मुंगळे लागतात. मुंगळे कीड फस्त करत असतात. पिकांवर पडणारी कितीकरी कीड मुंगळ्यामुळे नष्ट होते. पण आपले शेतकरी हा सोपा उपाय न वापरता कीटकनाशके वापरतात जी मानवी प्रकृतीला घातक असतात.

बरेच वृक्ष माणसाला फळे उपलब्ध करून देतात. आंबा, पेरू, जांभूळ, बोर, नारळ, चिंच, अंजीर, डाळींब, संत्री, मोसंबी अशी कितीतरी फळे वृक्ष आपल्याला देत असतात. या वृक्षांमुळे शेतीला जोड उत्पन्न मिळते. शेती दोन हांगांमात कसली जाते. ते पीक विकून वर्षातून दोनदाच उत्पन्न मिळते. पण शेतकऱ्याचा घरखर्च तर दररोज करावा लागतो. शेतात विविध प्रकारची फळझाडे असतील तर ती दर आठवड्याला शेतकऱ्याला पैसे मिळवून देतात. आज माणसाचा आहार बराच बदललेला आहे. धान्य खाण्यापेक्षा फळफळावळे जास्त

जीवन सत्वे मिळवून देतात.

काही वृक्ष इमारती लाकूड मिळवून देत असतात. सागवान, शिसम, बाभूळ, कडूलिंब हे वृक्ष इमारती लाकडासाठी फार उपयुक्त आहेत. प्रत्येक घरात जे फर्निचर वापरले जाते ते तर सागवानापासून बनते. आम्ही लहान असतांना सागवान लाकूड २०० ते ३०० रुपये घनफूटाप्रमाणे मिळत असे. आज सागवानाचे दर आकाशाला भिडले आहेत. ५००० रुपये घनफूटाचे देवून सुद्धा दर्जेदार सागवान मिळेलच याची हमी देता येत नाही. सागवानाच्या बल्ल्या इमारत बांधतांना खूप उपयोगी पडत असतात. आजकाल शेतीचा वृक्षशेती हा प्रकार खूप प्रचलित होत आहेत. शेतकरी आपल्या शेताचा काही हिस्सा वृक्षशेतीसाठी राखून ठेवतो आणि वर्षभर त्याला या वृक्षशेतीपासून उत्पन्न मिळत राहते. खूप पाऊस झाल्यास धान्यशेतीचे नुकसान होते पण वृक्षशेती मात्र अति पाऊस होवून सुद्धा खंबीरपणे उभी असते.

वृक्षांचे आणखी एक वैशिष्ट्य आहे ते म्हणजे वाहणाऱ्या हवेचा वेग ते कमी करतात. हवेमुळे सुद्धा बाष्पीभवन होत असते. ते वृक्षांमुळे थांबते. याच कारणासाठी तळ्यांच्या चौफेर वृक्ष लावले जातात. त्यामुळे त्या तळ्यातील पाण्याच्या बाष्पीभवनाचा दर कमी केला जावू शकतो.

पाण्यासंबंधी एक सूत्र, धावते पाणी चालते करा, चालते पाणी रांगते करा, रांगते पाणी थांबते करा आणि थांबते पाणी जिरते करा आपण अभ्यासलेच आहे. हे सर्व काम वनस्पतीच करीत असते. झाडे पाण्याला चालायला लावतात, झुडपे पाण्याला रांगायला लावतात, गवत पाण्याला थांबते करते आणि याच कारणाने वनस्पतीमुळे

पावसाचे पाणी जमिनीत जास्त प्रमाणात मुरते व भूजल समृद्धी साधली जाते. भूजल हे राखीव पाणी असते. ती एक पाण्याची बँक आहे, आवश्यकता असेल तेव्हा जसे आपण बँकेतून पैसे काढू शकतो अगदी तसेच गरज पडेल तर आपण जमिनीतून भूजल उपसा करू शकतो.

बहुतांश वृक्ष हे कर्ब वायू शोषून घेतात आणि प्राणवायू सोडतात. माणूस नेमके याच्या उलटे करतो. तो प्राणवायू श्वसनाद्वारे आत घेतो आणि कर्बवायू बाहेर सोडतो. निसर्गाचे जसे जलचक्र तयार केसले आहे अगदी तसेच हे वायू चक्र आहे. या वायू चक्रामुळे हवेतील वेगवेगळ्या वायूंचे संतुलन होत असते. वनस्पतीमुळे फुले येतात, फुलांमुळे फुलपाखरे येतात, फुलपाखरांमुळे परागीकरण वेगाने होते व शेतीपासून जास्त उत्पादन मिळते. निसर्गाची लीला अगाध आहे. म्हणूनच म्हणतात नं तुम्ही वृक्षांना जगवा, तेच वृक्ष नंतर तुम्हाला जगवतील. वनस्पतीमुळे माणसाच्या प्रकृतीवर अनुकूल असा परिणाम होत असतो. थकवा आला असेल तर वनस्पतीकडे बघा, तुमच्या डोळ्यावरील ताण तणाव कमी होत असतो.

वनस्पतीच्या सन्निध राहल्यामुळे रक्तदाब कमी होतो. याच कारणांमुळे रक्तदाबाचे पेशंट ग्रामीण भागात शहरी भागापेक्षा कमी असतात. मराठी साहित्यात आजीबाईचा बटवा फारच प्रसिद्ध आहे. या बटव्यात विविध विकारांवर वनस्पतीची औषधे संग्रहित असतात.

याच कारणामुळे आज जो मंत्र सांगितला जातो तो झाडे लावा, झाडे जगवा हा आहे.

डॉ. दत्ता देशकर
उपाध्यक्ष, PES

डॉ. आंबेडकर कला व वाणिज्य महाविद्यालय येरवडा व सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ विद्यार्थी विकास मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांच्या जयंतीनिमित्त निर्भय कन्या अभियान कार्यक्रम मुख्य मार्गदर्शिका अॅड. अश्विनी बोगम व डॉ. समीना पठाण यांनी मोलाचे मार्गदर्शन केले.

डॉ. आंबेडकर कला व वाणिज्य महाविद्यालय येरवडा व सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ विद्यार्थी विकास मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले यांच्या जयंती व बालिका दिनानिमित्त स्वसंरक्षण प्रशिक्षण शिबिर मार्गदर्शक व प्रशिक्षक सलमान चौधरी यांनी मुलींना स्वसंरक्षणाचे धडे दिले.

क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले : स्त्री शिक्षणाची पहिली पहाट आणि 'बालिका दिन'

संघर्षाची ठिणगी आणि शिक्षणाची ज्योत

१८४८ साली पुण्यातल्या भिडे वाड्यात जेव्हा महात्मा जोतिराव फुले आणि सावित्रीबाईंनी मुलींसाठी पहिली शाळा सुरू केली, तेव्हा तो केवळ एक शैक्षणिक प्रयोग नव्हता, तर ती प्रस्थापित समाजव्यवस्थेविरुद्ध पुकारलेली एक क्रांती होती.

सावित्रीबाई जेव्हा खांद्यावर पदर खोचून मुलींना शिकवण्यासाठी शाळेत जायच्या, तेव्हा सनातनी लोक त्यांच्यावर शेंण आणि दगड फेकत असत. पण सावित्रीबाई डगमगल्या नाहीत. त्या सोबत एक जास्तीची साडी पिशवीत घेऊन जात आणि शाळेत पोहोचल्यावर शेंणाने माखलेली साडी बदलून पुन्हा शिकवायला लागत.

सावित्रीबाईंचे अनमोल विचार:

> "स्वाभिमानाने जगण्यासाठी शिका, शाळेत जा आणि शिक्षण घ्या. मनुच्या गुलामगिरीच्या साखळ्या तोडून टाका आणि विद्येची कास धरा."

> "स्त्रियांना केवळ चूल आणि मूल यात अडकवून ठेवू नका, त्यांना शिक्षणाचे पंख द्या, त्या आकाशाला गवसणी घालतील."

> हे विचार आजही प्रत्येक मुलीच्या मनात शिक्षणाची जिद्द निर्माण करतात.

केवळ शिक्षिका नव्हे, तर समाजसुधारिका

त्या एक थोर समाजसुधारिका देखील होत्या:

* **विधवा विवाह:** त्यांनी विधवा विवाहाला प्रोत्साहन दिले आणि केशवपनाच्या अनिष्ट प्रथेला नाहाव्यांचा संप घडवून विरोध केला.

* **बालहत्या प्रतिबंध:** विधवा स्त्रियांच्या मुलांसाठी त्यांनी आपल्या घरातच 'बालहत्या प्रतिबंधक गृह' सुरू केले आणि यशवंतला दत्तक घेऊन एक आदर्श निर्माण केला.

* **दुष्काळ निवारण:** १८९७ च्या प्लेगच्या साथीत स्वतःच्या जीवाची पर्वा न करता त्यांनी रुग्णांची सेवा केली. एका प्लेगग्रस्त मुलाला पाठीवर वाहून दवाखान्यात नेत असताना त्यांनाही संसर्ग झाला आणि त्यातच या मातेने १० मार्च १८९७ रोजी अखेरचा श्वास घेतला.

'बालिका दिन' आणि आजची जबाबदारी

आज २१ व्या शतकात स्त्रिया पुरुषांच्या खांद्याला खांदा लावून सर्व क्षेत्रात प्रगती करत आहेत. या प्रगतीचा पाया सावित्रीबाईंनी रचला होता. ३ जानेवारी हा 'बालिका दिन' आपल्याला आठवण करून देतो की, मुलींना केवळ जन्म देणे पुरेसे नाही, तर त्यांना सक्षम करणे ही समाजाची जबाबदारी आहे. जोपर्यंत या देशातील शेवटच्या मुलीला शिक्षणाचा अधिकार आणि सन्मान मिळत नाही, तोपर्यंत सावित्रीबाईंचे कार्य अपूर्ण आहे. या जयंतीनिमित्त आपण संकल्प करूया की, सावित्रीबाईंच्या लेकींना आपण शिक्षणाने आणि विचारांनी इतके सक्षम करू की त्या स्वतःच्या पायावर स्वाभिमानाने उभ्या राहतील.

"शिका, संघटित व्हा आणि संघर्ष करा!" हीच सावित्रीबाईंना खरी आदरांजली ठरेल.

डिफेन्स मेकॅनिझम (Defense Mechanism) आत्मसंरक्षणाची मानसिक यंत्रणा

मानवी मन केवळ विचार करणारे नसून स्वतःचे संरक्षण करणारेही एक सूक्ष्म तंत्र आहे. जेव्हा एखाद्याचे वर्तन, निर्णय किंवा भावना त्याच्या मूल्यांशी, नैतिकतेशी किंवा स्वतःबद्दलच्या प्रतिमेशी विसंगत ठरतात, तेव्हा अंतर्भूत अस्वस्थ होते. या अस्वस्थतेपासून स्वतःला वाचवण्यासाठी मन आपोआप काही संरक्षणात्मक मानसिक प्रक्रिया वापरते. मानसशास्त्रात यांनाच डिफेन्स मेकॅनिझम असे म्हटले जाते.

डिफेन्स मेकॅनिझम म्हणजे वास्तव नाकारण्याची जाणीवपूर्वक कृती नव्हे, तर अजाणतेपणी घडणारी आत्मसंरक्षणाची प्रक्रिया होय. यात व्यक्ती स्वतःची चूक, अपराधभाव किंवा अंतर्गत संघर्ष थेट स्वीकारण्याऐवजी त्याची जबाबदारी बाह्य घटकांवर टाकते. "माझी परिस्थितीच तशी होती", "त्या वेळी माझ्याकडे पर्याय नव्हता" ही वाक्ये तर्कसंगत वाटली तरी ती अनेकदा स्वतःला निर्दोष ठरवण्याची मानसिक युक्ती असते.

या प्रक्रियेत सत्याचा चेहरा हळूहळू बदलतो. चूक 'चूक' राहत नाही; ती 'अनिवार्य प्रतिक्रिया' ठरवली जाते. मन स्वतःभोवती एक कथानक उभे करते—ज्यात आपण बळी ठरतो आणि परिस्थिती दोषी ठरते. हे कथानक इतके ठाम बनते की व्यक्ती स्वतःलाही ते खरे वाटू लागते. परिणामी, तात्पुरती मानसिक शांती मिळते; पण आत्मप्रामाणिकतेची किंमत मोजावी लागते.

मानसशास्त्रीय दृष्टिकोनातून पाहता, डिफेन्स मेकॅनिझम अल्पकालीन स्वरूपात उपयुक्त ठरू शकतो. तीव्र लाज, अपराधभाव किंवा धक्क्याचा ताण सहन करण्यासाठी मनाला थोडी विश्रांती मिळते. परंतु जेव्हा ही यंत्रणा सवय बनते, तेव्हा स्व-विकासाचा मार्ग बंद होतो. कारण जिथे चूक मान्य केली जात नाही, तिथे आत्मपरीक्षण होत नाही; आणि आत्मपरीक्षणाशिवाय बदल शक्य नाही.

नातेसंबंधांमध्ये या प्रक्रियेचे परिणाम अधिक ठळकपणे दिसतात. स्वतःच्या वर्तनाचा परिणाम दुसऱ्यावर कसा झाला, हे पाहण्याऐवजी व्यक्ती स्वतःची बाजू सिद्ध करण्यात गुंतते. संवाद खुंटतो, विश्वास कमी होतो आणि भावनिक दुरावा वाढतो. "माझी चूक झाली" हे वाक्य उच्चारण्याचे धैर्य नसणे, हे अनेक नात्यांच्या ताणामागील मूळ कारण ठरते.

मानसिक परिपक्वता म्हणजे डिफेन्स मेकॅनिझम पूर्णपणे नष्ट करणे नव्हे; तर त्याची जाणीव ठेवणे होय. मी स्वतःला वाचवत आहे की स्वतःला समजून घेत आहे? — हा प्रश्न स्वतःला विचारण्याची तयारी ठेवणे हीच प्रगल्भतेची खूप आहे. कारण आत्मसंरक्षण तात्पुरते दिलासे देते, तर आत्मस्वीकृती दीर्घकालीन मुक्तता देते. शेवटी, स्वतःला योग्य ठरवण्यापेक्षा स्वतःला ओळखणे अधिक कठीण असते; पण तेच खरे मानसिक आरोग्य घडवते. सत्य स्वीकारण्याचे धैर्य जिथे असते, तिथेच बदलाची सुरुवात होते.

डिफेन्स मेकॅनिझम आपल्याला

सत्यापासून दूर ठेवतो,

तर आत्मस्वीकृती आपल्याला स्वतःच्या

जवळ घेऊन जाते."

डॉ. श्रेयसी परब
वाणिज्य विभाग

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
महापरिनिर्वाण
दिनानिमित्त

"डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
आणि जलसंधारण" * या
विषयावर डॉ. देशकर सर
यांच्या संकल्पनेतून निबंध
स्पर्धा आयोजित करण्यात
आली होती. कनिष्ठ व
वरिष्ठ महाविद्यालयातील
सर्व विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्त
प्रतिसाद मिळाला.

स्पर्धेसाठी
पारितोषिकांची रक्कम
आपल्या संस्थेचे उपाध्यक्ष
डॉ. डी. जी. देशकर सर
यांच्या तर्फे देण्यात आली
व विजेत्यांना त्याच्या हस्ते
बक्षीस वितरण करण्यात
आले.,

डिसेंबर महिन्याचे जन्मदिवस

प्रा. प्रेरणा उमरखेडी
मंडळ

प्रा. गीतांजली हाके
मंडळ

स्पर्धेत सहभागी व्हा

नाम: _____ व. क्र.: _____ प. क्र.: _____ प्रा. _____ मंडळ _____	नाम: _____ व. क्र.: _____ प. क्र.: _____ प्रा. _____ मंडळ _____	नाम: _____ व. क्र.: _____ प. क्र.: _____ प्रा. _____ मंडळ _____
नाम: _____ व. क्र.: _____ प. क्र.: _____ प्रा. _____ मंडळ _____	नाम: _____ व. क्र.: _____ प. क्र.: _____ प्रा. _____ मंडळ _____	नाम: _____ व. क्र.: _____ प. क्र.: _____ प्रा. _____ मंडळ _____